

7 Structuur en conjunctuur in de werkgelegenheidsontwikkeling van schoolverlaters

H. Heijke en R. van der Velden¹

7.1 Inleiding

In de ontwikkeling van de werkgelegenheid valt een structurele en een conjuncturele component te onderscheiden. De structurele component heeft betrekking op de trendmatige ontwikkeling van de werkgelegenheid door verschuivingen in de bedrijfstakkenstructuur, de toegepaste technologie en de organisatorische verhoudingen in het productieproces, de arbeidsmarktinstituties, de concurrentieverhoudingen op afzetmarkten, de markten van productiefactoren, enz. Het gaat hierbij dus om veranderingen in de economie die bij elkaar genomen een geleidelijk effect hebben op de werkgelegenheidsontwikkeling. De conjuncturele component daarentegen betreft de uitslagen van de werkgelegenheidsontwikkeling rond deze trendbeweging. Deze uitslagen kunnen het gevolg zijn van het optreden van investeringsgolven in de economie, loon- en prijsinflatie, misoogsten en andere moeilijk voorspelbare gebeurtenissen. De structurele verschuivingen in de werkgelegenheid en de conjunctuurbewegingen daaromheen geven elk een verschillende dimensie aan de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Globaal gesproken, is de structurele ontwikkeling vooral van belang voor de plaats waar de schoolverlaters met een bepaalde opleiding op de arbeidsmarkt terechtkomen. Het gaat hierbij met name om het soort banen dat zij verkrijgen en de aard van de arbeidsorganisaties waarin werk wordt gevonden. Het conjunctuurpatroon is bepalend voor de snelheid waarmee dat gebeurt en de kans dat de schoolverlater de gevonden baan na enige tijd weer moet verlaten door gebrek aan werk in de betrokken arbeidsorganisaties.

In deze bijdrage willen wij enig inzicht verschaffen in de betekenis van beide componenten van de werkgelegenheidsontwikkeling voor de werkgelegenheidspositie van schoolverlaters van de verschillende opleidingen in het voortgezet onderwijs. De weer te geven structurele ontwikkeling blijft hierbij beperkt tot de verschuivingen in de bedrijfstakkenstructuur van de werkgelegenheid. Er zal worden uitgegaan van een indeling in vier hoofdsectoren: de primaire sector (landbouw en visserij); de secundaire sector (delfstoffenwinning, industrie, openbare nutsbedrijven en bouwnijverheid); de tertiaire sector (handel en horeca, transport-, opslag- en communicatiebedrijven, bank- en verzekeringswezen en zakelijke dienstverlening); de quartaire sector (overige dienstverlening, w.o. overheid). Voor het weergeven van de conjuncturele ontwikkeling

wordt gebruik gemaakt van een eenvoudige statistische maatstaf voor de uitslag van de werkgelegenheidsontwikkeling rond een bepaalde trendbeweging. De opleidingen die zullen worden onderscheiden zijn: VBO, (Kort)MBO, MAVO, HAVO en VWO, waarbij de beroepsopleidingen verder worden gedifferentieerd naar de richtingen landbouw, techniek, economie, dienstverlening/verzorging en overig.

We zullen eerst ingaan op de structurele ontwikkeling van de werkgelegenheid voor schoolverlaters. Nagegaan wordt in hoeverre de ontwikkeling van de bedrijfstakkenstructuur van de werkgelegenheid van de nationale beroepsbevolking zich weerspiegelt in de ontwikkeling van de bedrijfstakkenstructuur van de werkgelegenheid van de schoolverlaters. Ook wordt nagegaan in hoeverre er verschillen zijn per opleiding in de verdeling van de schoolverlaters over de onderscheiden bedrijfstakken. Op basis van een maatstaf voor de spreiding van de werkgelegenheid per opleiding over veel of weinig bedrijfstakken wordt de kwetsbaarheid van elke opleiding voor ontwikkelingen in een specifieke bedrijfstak bepaald. Vervolgens wordt ingegaan op de conjuncturele ontwikkeling. Er wordt onderzocht in hoeverre de werkgelegenheidskansen voor jongeren gevoeliger zijn voor conjunctuurfluctuaties dan de werkgelegenheidskansen voor de totale beroepsbevolking. Daarna worden de opleidingen in het voortgezet onderwijs onderzocht op hun mate van conjunctuurgevoeligheid. Deze gevoeligheid wordt afgeleid van de in het verleden opgetreden fluctuaties van de werkgelegenheidsontwikkeling per bedrijfstak rond hun trendbeweging. Op basis van de verdeling van de werkgelegenheid van schoolverlaters per opleiding over bedrijfstakken wordt voor elke opleiding de mate van conjunctuurgevoeligheid vastgesteld. Daarna worden de werkgelegenheidsrisico's van de onderscheiden opleidingen aangegeven. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de risico's het grootst zijn voor de schoolverlaters van een opleiding die in slechts een gering aantal bedrijfstakken voorkomt en waar de werkgelegenheid sterk fluctueert en dat zij het kleinst zijn voor de schoolverlaters van een opleiding die over veel bedrijfstakken is gespreid en waarvan de werkgelegenheidsfluctuaties gering zijn.

7.2 Verschuivingen in de bedrijfstakkenstructuur

De verschuivingen in de bedrijfstakkenstructuur van de werkgelegenheid kunnen op kernachtige wijze worden duidelijk gemaakt door de bedrijfstakken te groeperen naar drie of vier sectoren. Een bekende indeling is die welke in de jaren dertig werd gebruikt door Colin Clark (1940) voor zijn onderzoeken naar de economische ontwikkelingsfasen in de verschillende landen. Hij onderscheidde drie sectoren: de primaire sector, welke de landbouw en de visserij omvat, de secundaire sector, welke bestaat uit de mijnbouw, de industrie, de bouwnijverheid en de openbare nutsbedrijven, en de tertiaire sector, welke de diensten betreft inclusief de overheid. Later is het gebruikelijk geworden een

vierdeling te hanteren, waarbij de tertiaire sector wordt gesplitst in de eigenlijke tertiaire sector en de quartaire sector. De tertiaire sector omvat de commerciële diensten zoals horeca, handel, transport, communicatie, bank- en verzekeringswezen en zakelijke dienstverlening. De quartaire sector bestaat uit de overheid en de sterk van de overheid afhankelijke zorgsectoren en onderwijs. We zullen overigens niet de benamingen primair, secundair, tertiair en quartair hanteren, maar de meer aansprekende benamingen landbouw en visserij, industrie en bouwnijverheid, commerciële dienstverlening en niet-commerciële dienstverlening.

In tabel 1 is voor de periode 1987-1995 weergegeven hoeveel personen in elk van de vier sectoren werkzaam waren. Ook de procentuele verdeling over de sectoren is aangegeven. In de beschouwde periode van acht jaar is de totale werkgelegenheid toegenomen van 5,8 miljoen personen naar 6,7 miljoen. Beide dienstensectoren blijken duidelijk de belangrijkste werkverschaffers te zijn. Zowel de zeer kleine landbouw- en visserijsector als de industrie- en bouwnijverheidssector nemen geleidelijk in betekenis af. Nederland is overduidelijk in de post-industriële fase beland. Toch moeten uit deze cijfers geen voorbarige conclusies worden getrokken over de economische betekenis van de industriële sector. Het lage teruglopende aandeel van deze sector weerspiegelt vooral de enorme besparing aan arbeid per eenheid product die hier is opgetreden door het immer voortgaande proces van automatisering, computerisering en informatisering. Men spreekt daarom ook wel van de informatiemaatschappij. De genoemde processen laten echter ook de dienstensectoren niet onberoerd. De in de tabel weergegeven sterke groei van de commerciële dienstverlening is het resultaat van twee tegengestelde bewegingen. Enerzijds is dat de uitbreiding van het geleverde pakket diensten en anderzijds de toegenomen efficiëntie door toepassing van informatieverwerkende technieken. Beide bewegingen hangen overigens samen aangezien het informatiseringsproces ook weer nieuwe banen schept in de hard- en software computerbranche.

Tabel 1 **Werkzame personen per sector, 1987-1995, mln.**

	1987		1993		1995	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Landbouw en visserij	0,29	5	0,29	4	0,28	4
Industrie en bouwnijverheid	1,53	26	1,57	24	1,52	23
Commerciële dienstverlening	2,34	40	2,69	41	2,86	43
Niet-commerciële dienstverlening	1,72	29	1,99	30	2,05	30
Totaal	5,87	100	6,54	100	6,71	100

Bron: Arbeidsrekeningen (CBS, 1996)

De geschetste werkgelegenheidsstructuur komt ook tot uitdrukking in de werkgelegenheid van schoolverlaters van het voortgezet onderwijs. De desbetreffende gegevens staan in tabel 2. Zij zijn ontleend aan de zogeheten RUBS-enquête, welke jaarlijks een beeld geeft van de arbeidsmarktpositie van de gediplomeerden uit het voortgezet onderwijs één jaar na het verlaten van de school (zie bijvoorbeeld Van Smoorenburg en Willems, 1996). In de tabel wordt alleen de procentuele spreiding gegeven. Men moet erop bedacht zijn dat de gegevens uit de tabellen 1 en 2 uit verschillende bronnen afkomstig zijn, waardoor zij niet geheel vergelijkbaar zijn. Een belangrijk verschil is bovendien dat in de RUBS-enquête afgestudeerden van het hoger onderwijs ontbreken, evenals de ongediplomeerden, zodat het beeld niet representatief is voor de volle breedte van het onderwijssysteem. Niettemin is duidelijk dat ook voor schoolverlaters de dienstensectoren de belangrijkste verschaffers van werk zijn. Het belang van beide dienstensectoren samen is voor schoolverlaters groter en neemt zelfs veel sterker toe dan voor de totale beroepsbevolking. Daarnaast loopt de betekenis van de industrie als werkverschaffer veel sterker terug bij de schoolverlaters dan bij de beroepsbevolking als geheel. De positie van de landbouw- en visserijsector is bij beide groepen vergelijkbaar; het percentage werkenden is nog geen 5%. Opvallend is de relatief teruglopende werkgelegenheid voor schoolverlaters in de niet-commerciële dienstverlening. Ongetwijfeld is dit veroorzaakt door de stagnerende werkgelegenheidsontwikkeling bij de overheid, die onder grote bezuinigingsdruk staat.

Tabel 2 **Werkzame schoolverlaters per sector, 1992 en 1995, %**

	1992	1995
Landbouw en visserij	4,4	4,6
Industrie en bouwnijverheid	22,8	13,8
Commerciële dienstverlening	48,8	61,5
Niet-commerciële dienstverlening	24,0	20,1
Totaal	100,0	100,0

Bron: RUBS/ROA

Deze gegevens laten duidelijk zien dat de verschuivingen in de bedrijfstakkenstructuur van de werkgelegenheid zich geprononceerder aftekent bij de schoolverlaters dan bij de beroepsbevolking als geheel. Een acceptabele verklaring hiervoor is dat zij nieuwkomers zijn op de arbeidsmarkt die over het algemeen pas een baan krijgen aangeboden als er, eventueel via doorschuiving van eigen personeel, banen vrijkomen door uitbreiding van het aantal banen in de arbeidsorganisatie of door vertrek van ouderen. Schoolverlaters zullen hierdoor

|

in onevenredig sterke mate in die bedrijfstakken worden aangetroffen waar de werkgelegenheid groeit en in relatief mindere mate in de bedrijfstakken waar de werkgelegenheid terugloopt.

Boven beschreven dynamiek in de werkgelegenheidsontwikkeling geeft geen volledige verklaring voor de werkgelegenheidspositie van schoolverlaters. Door hun specifieke opleidingachtergrond kwalificeren zij zich voor een bepaald type banen. De verschillende baantypen zijn evenwel ongelijk over de bedrijfstakken gespreid, waardoor een ongelijke verdeling van schoolverlaters met een bepaalde opleidingsachtergrond over bedrijfstakken ontstaat. Tabel 3 geeft hiervan een beeld. Per opleidingstype is voor het jaar 1995 de procentuele verdeling van de schoolverlaters over de vier sectoren aangegeven. Er blijken zich tussen de verschillende opleidingstypen grote verschillen voor te doen. We beperken ons hier tot het aangeven van de belangrijkste sector voor een opleidingstype en hun relatief sterke over- en ondervertegenwoordiging in een bepaalde sector ten opzichte van het gemiddelde. We zullen spreken van over- of ondervertegenwoordiging als het sectoraandeel van het desbetreffende opleidingstype meer dan 10% punten ligt respectievelijk boven of onder het gemiddelde sectoraandeel.

VBO landbouw is vooral aangewezen op de commerciële dienstverlening, maar is daar ondervertegenwoordigd evenals in de niet-commerciële dienstverlening. Zoals te verwachten, is deze sector oververtegenwoordigd in de sector landbouw en visserij. Voor MBO-kort landbouw zijn zowel de landbouw en visserij als de commerciële dienstverlening belangrijk, met een oververtegenwoordiging in landbouw en visserij en een ondervertegenwoordiging in de commerciële dienstverlening. De belangrijkste sector voor MBO landbouw is de landbouw en visserij waar de opleiding ook is oververtegenwoordigd. Deze opleiding is ondervertegenwoordigd in zowel de commerciële als de niet-commerciële dienstverlening.

Tabel 3 **Werkzame schoolverlaters per opleidingstype en sector, 1995, %**

	landbouw en visserij	industrie en bouwnijverheid	commerciële dienstverlening	niet-commerciële dienstverlening
VBO				
landbouw	30,0	12,0	48,0	10,0
techniek	2,9	53,0	38,4	5,8
economie	5,1	6,8	78,0	10,2
dienstverlening/verzorging	0,7	5,0	60,0	34,3
overig	11,1	22,2	44,4	22,2
MBO-kort				
landbouw	31,8	9,1	31,8	27,3
techniek	3,2	37,0	49,7	10,1
economie	1,0	13,5	68,4	17,1
dienstverlening/verzorging	3,8	17,3	25,0	53,8
overig	0,0	14,3	1,4	14,3
MBO				
landbouw	44,8	15,6	33,1	6,5
techniek	2,9	47,4	39,6	10,1
economie	1,0	12,3	77,2	9,5
dienstverlening/verzorging	0,6	3,6	30,1	65,8
overig	0,0	12,1	66,7	21,2
MAVO	6,8	22,4	54,1	16,6
HAVO	4,1	13,4	59,8	22,7
VWO	1,7	8,3	79,3	10,7
Totaal	4,6	13,8	61,5	20,1

Bron: RUBS/ROA

VBO techniek heeft als belangrijkste sector de industrie en bouwnijverheid en is daar oververtegenwoordigd, maar is ondervertegenwoordigd in zowel de commerciële als de niet-commerciële dienstverlening. MBO-kort techniek heeft als belangrijkste sector de commerciële dienstverlening, maar is daar ondervertegenwoordigd. De opleiding is wel oververtegenwoordigd in de industrie. MBO techniek is vooral aangewezen op de industrie en is daar ook oververtegenwoordigd. De opleiding is ondervertegenwoordigd in de commerciële dienstverlening.

VBO economie heeft als verreweg de belangrijkste sector de commerciële dienstverlening en is daar ook oververtegenwoordigd. Ook MBO-kort econo-

mie is vooral aangewezen op de commerciële dienstverlening, maar is daar niet oververtegenwoordigd. MBO economie is eveneens voornamelijk aangewezen op de commerciële dienstverlening en is daar oververtegenwoordigd. De opleiding is echter ondervertegenwoordigd in de niet-commerciële dienstverlening.

VBO dienstverlening/verzorging heeft als belangrijkste sector de commerciële dienstverlening en is oververtegenwoordigd in de niet-commerciële dienstverlening. MBO-kort dienstverlening/verzorging is voor werk vooral aangewezen op de niet-commerciële dienstverlening, waar de opleiding ook is oververtegenwoordigd. De opleiding is ondervertegenwoordigd in de commerciële dienstverlening. MBO dienstverlening/verzorging vertoont nagenoeg hetzelfde beeld met als belangrijkste sector de niet-commerciële dienstverlening en oververtegenwoordiging in de niet-commerciële dienstverlening en ondervertegenwoordiging in de commerciële dienstverlening en enigermate ook in de industrie. De algemene voortgezette opleidingen MAVO, HAVO en VWO hebben allen als belangrijkste werkgever de commerciële dienstverlening en zijn nergens over- of ondervertegenwoordigd, met uitzondering van het VWO dat is oververtegenwoordigd in de commerciële dienstverlening.

Als schoolverlaters met een opleiding werk vinden in de sector die aansluit bij het eigen vakgebied kunnen de in de opleiding verkregen kwalificaties worden benut en zullen de betrokken schoolverlaters een betere productieve prestatie leveren dan met een opleiding uit een ander vakgebied. Als de bij de opleiding aansluitende sector echter smal is bestaat de kans bij een overaanbod van schoolverlaters met die opleiding dat men moet uitwijken naar sectoren waar de verkregen kwalificaties minder goed toepasbaar zijn. Men zal daar derhalve ook minder goed functioneren, in elk geval minder goed dan degenen die specifiek voor de aanwezige banen in die sector zijn opgeleid. Hoewel de verkregen kwalificaties wellicht minder goed aansluiten bij de eisen die worden gesteld in de sector waarop de opleiding is gericht, biedt een brede opleiding meer uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt waardoor men minder kwetsbaar is voor fluctuaties in de vraag/aanbod verhoudingen in de eigen sector.

Enig inzicht in de uitwijkmogelijkheden van de verschillende opleidingstypen wordt gegeven door tabel 4. In deze tabel worden per opleidingstype scores gegeven op een maatstaf voor de bedrijfstakenspreiding van dat opleidingstype. De maatstaf geeft aan in welke mate de werkgelegenheid met de desbetreffende opleiding over veel of weinig sectoren is verdeeld. De maatstaf is zo gemaakt dat hij kan variëren tussen 0 en 1. De maatstaf is 1 als de opleiding gelijkmatig over alle bedrijfstakken is gespreid en is 0 als de opleiding in slechts één bedrijfstak voorkomt (zie De Grip en Heijke, 1988). De spreidingsindexen in de tabel betreffen gewogen gemiddelden van de indexen die voor de onderliggende opleidingen zijn berekend. De index is voorts berekend over een lager aggregatieniveau dan sectoren, namelijk bedrijfsgroepen. De gegeven typering

is gebaseerd op de spreiding van alle scores ten opzichte van de gemiddelde score.

Tabel 4 **Bedrijfsgroepenspreiding per opleidingstype**

	spreidingsindex	typering
VBO		
landbouw	0,90	hoog
techniek	0,77	gemiddeld
economie	-	-
dienstverlening/verzorging	0,89	hoog
overig	-	-
MBO-kort		
landbouw	0,86	gemiddeld
techniek	0,73	laag
economie	0,93	hoog
dienstverlening/verzorging	0,79	gemiddeld
overig	-	-
MBO		
landbouw	0,55	erg laag
techniek	0,81	gemiddeld
economie	0,88	gemiddeld
dienstverlening/verzorging	0,57	erg laag
overig	-	-
MAVO	0,94	hoog
HAVO	0,92	hoog
VWO	0,93	hoog

- = geen gegevens door kleine aantallen

Bron: Van Smoorenburg en Willems (1996, Kerngegevens)

De kwetsbaarste opleidingen door geringe uitwijkmogelijkheden naar andere bedrijfstakken, zijn te vinden bij het MBO. Erg weinig uitwijkmogelijkheden hebben MBO landbouw en MBO dienstverlening/verzorging en weinig uitwijkmogelijkheden zijn er voor MBO-kort techniek. Voor het opleidingstype MBO-kort economie zijn er daarentegen veel uitwijkmogelijkheden. Hetzelfde geldt voor de VBO opleidingen landbouw en dienstverlening/verzorging en voor, zoals voor de hand ligt, alle algemene voortgezette opleidingen.

7.3

Fluctuaties van de werkgelegenheid

Conjunctuurgolven planten zich voort in de ontwikkeling van de werkgelegenheid. Het fluctuerende patroon van de werkgelegenheidsontwikkeling heeft onevenredig grote implicaties voor de werkgelegenheidspositie van schoolverlaters. Zij zijn immers de nieuwkomers op de arbeidsmarkt en werkgevers hebben een voorkeur voor het zittende personeel. Bij conjuncturele neergang zullen zij al snel niet meer worden aangenomen teneinde het eigen personeel te kunnen behouden. Bij conjunctureel herstel zijn zij echter aantrekkelijker om in dienst te nemen dan de overige werkzoekenden door hun makkelijke trainbaarheid en gunstiger verhouding tussen productiviteit en loon. Verwacht mag daarom worden dat de werkloosheid onder jongeren conjunctuurgevoeliger is dan de werkloosheid onder ouderen. Anders gezegd: bij opgaande conjunctuur zal hun aandeel in de werkloosheid dalen en bij een conjuncturele neergang zal hun aandeel stijgen, met als gevolg dat over langere perioden gezien het werkloosheidspercentage van jongeren sterker fluctueert dan het werkloosheidspercentage van ouderen.

We zullen de conjunctuurgevoeligheid van jongeren onderzoeken door een regressievergelijking te schatten waarin het aandeel van jongeren in de werkloosheid (UJ/UT) wordt verklaard uit de groei van de totale werkgelegenheid (AV_t/AV_{t-1}) in die zin dat naarmate het arbeidsvolume sterker groeit het aandeel van de jongeren in de totale werkloosheid kleiner wordt. Daarnaast wordt er in de te schatten vergelijking mee rekening gehouden dat de werkloosheid onder jongeren relatief zal toenemen als hun loonvoet ten opzichte van die van ouderen (WJ/WT) stijgt en het aandeel van de jongeren in de beroepsbevolking (PJ/PT) toeneemt. Tenslotte wordt rekening gehouden met vertragingsgeffecten door UJ/UT een jaar vertraagd in de vergelijking op te nemen. Er wordt uitgegaan van een multiplicatief verband, zodat door het nemen van de logaritme de volgende lineaire schattingsvergelijking ontstaat:

$$\ln(UJ_t/UT_t) = \alpha + \beta \ln(UJ_{t-1}/UT_{t-1}) + \gamma \ln(AV_t/AV_{t-1}) + \delta \ln(WJ_t/WT_t) + \varepsilon \ln(PJ_t/PT_t)$$

Deze vergelijking wordt geschat op basis van tijdreeksgegevens van de desbetreffende variabelen over de periode 1980-1995, derhalve een periode van 16 jaar². In verband met de beperkte beschikbaarheid van gegevens heeft de werkloosheid onder jongeren betrekking op de groep tot 25 jaar en hun lonen op de groep tot 21 jaar. Uitgegaan wordt van de regelingslonen.

Het schattingsresultaat is:

$$\ln(UJ_t/UT_t) = 7,88 + 0,34 \ln(UJ_{t-1}/UT_{t-1}) - 5,05 \ln(AV_t/AV_{t-1}) + 3,47 \ln(WJ_t/WT_t) + \\ (6,9) \quad (2,0) \quad (-4,8) \quad (7,9) \\ + 1,57 \ln(PJ_t/PT_t) \\ (19,3)$$

$R^2 = 0,988$, $SE = 0,03$, Durbin's $h = 0,33$, geschatte t-waarden tussen haakjes

Deze schattingsresultaten zijn zeer bevredigend. Alle geschatte parameters zijn significant verschillend van 0 en hebben het verwachte teken. In het bijzonder is hier van belang dat het groeiritme van de totale werkgelegenheid inderdaad het verwachte negatieve effect heeft op het aandeel van de jongeren in de totale werkloosheid. De geschatte parameter van de groei van het arbeidsvolume gedeeld door 1 minus de geschatte parameter van de vertraagde werkloosheidsvariabele kan worden geïnterpreteerd als de lange-termijn-elasticiteit. Deze bedraagt 7,69, zodat als de totale werkgelegenheid stijgt met 1% het werkloosheidsaandeel van jongeren zou dalen met bijna 8% (van het aandeel zelf). Zou de groei van het arbeidsvolume versnellen van bijvoorbeeld 1% naar 2% dan zou het werkloosheidsaandeel van jongeren op de lange duur dalen met ongeveer 8%. De parameters lijken ons overigens enigszins overschat. Toch vinden we de conclusie gerechtvaardigd dat de jeugdwerkloosheid zeer gevoelig is voor schommelingen in de conjunctuur. De overgangsfase van jongeren van school naar werk vormt dus een kwetsbaar moment waarbij de snelheid van het vinden van een baan niet alleen bepaald wordt door het structurele werkgelegenheidsperspectief van de gevolgde opleiding maar kennelijk in belangrijke mate ook door de op- en neergang van de conjunctuur.

Eenmaal in het bezit van een baan, zal ook daar de invloed van de conjunctuur zich doen gelden. Bij neergaande conjunctuur kan de vervulde baan bedreigd worden of wordt verlenging van het tijdelijke arbeidscontract twijfelachtiger. De conjunctuurschommelingen pakken echter niet voor alle bedrijfstakken even sterk uit. Omdat de verschillende opleidingen ongelijk gespreid zijn over de bedrijfstakken, ondervindt niet elke opleiding in even sterke mate de risico's van het conjunctuurverloop. In tabel 5 is aangegeven hoe gevoelig de onderscheiden opleidingstypen zijn voor het verloop van de conjunctuur. De getallen in de tabel geven de gemiddelde procentuele afwijking van de werkgelegenheid ten opzichte van zijn trendwaarde weer. Deze gemiddelden zijn over een periode van 40 jaar berekend. Ze zijn gebaseerd op de werkgelegenheidsontwikkeling van bedrijfstakken en de mate waarin een bepaalde opleiding in de verschillende bedrijfstakken aanwezig is. In de tabel is tevens een typering van de conjunctuurgevoeligheid gegeven, welke is gebaseerd op de spreiding van deze maatstaf rond het gemiddelde.

Tabel 5

Conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid van opleidingen

	Conjunctuurindicator	Typering
VBO		
landbouw	0,49	laag
techniek	1,04	erg hoog
economie	0,54	gemiddeld
dienstverlening/verzorging	0,49	laag
overig	-	-
MBO-kort		
landbouw	0,41	laag
techniek	0,81	hoog
economie	0,58	gemiddeld
dienstverlening/verzorging	0,52	gemiddeld
overig	-	-
MBO		
landbouw	0,49	laag
techniek	0,95	erg hoog
economie	0,61	gemiddeld
dienstverlening/verzorging	0,45	laag
overig	-	-
MAVO	0,67	gemiddeld
HAVO	0,64	gemiddeld
VWO	0,56	gemiddeld

- = geen gegevens door kleine aantallen

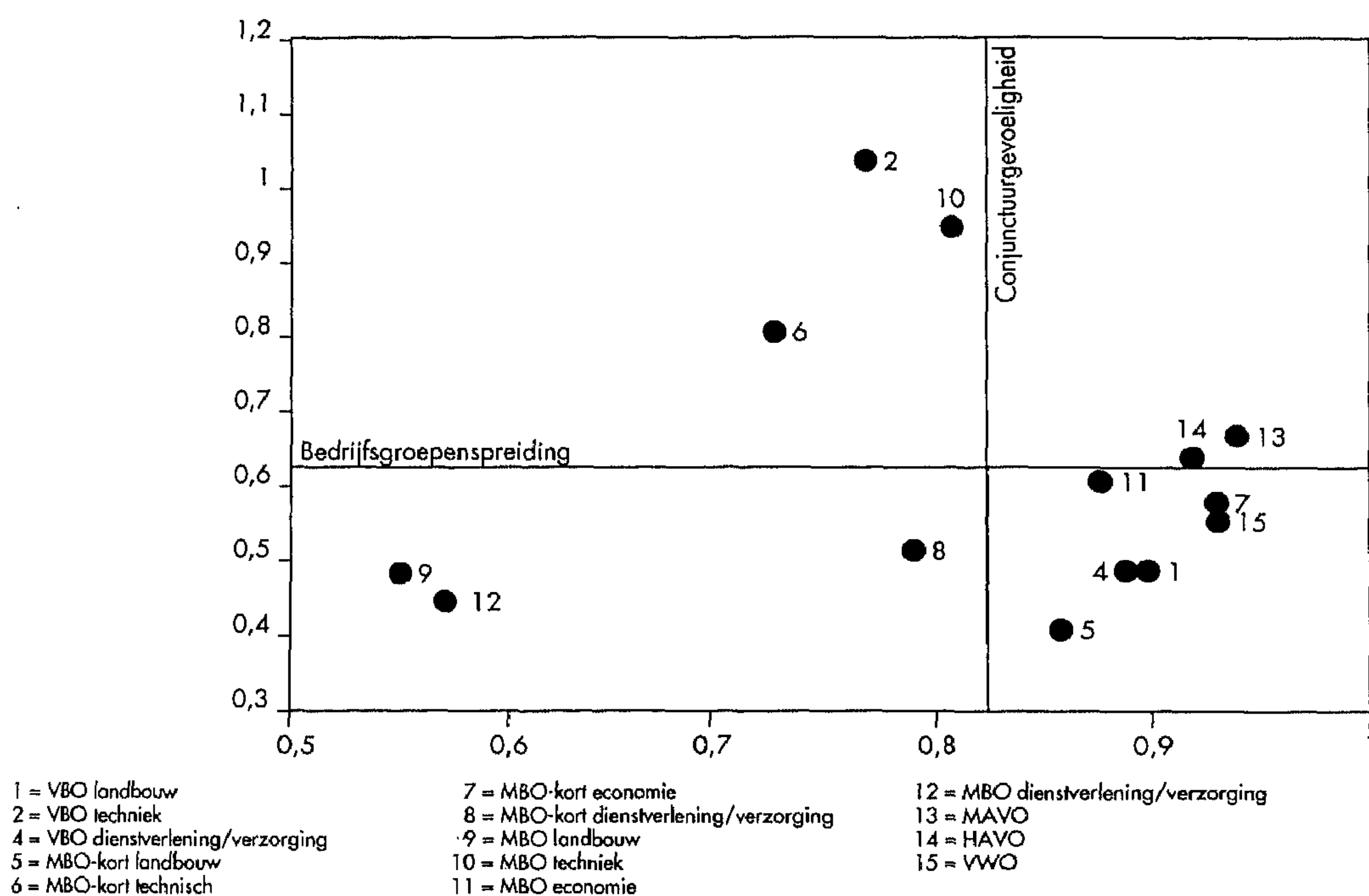
Bron: Van Smoorenburg en Willems (1996, Kerngegevens)

Uit de gepresenteerde gegevens blijkt duidelijk de hoge tot erg hoge conjunctuurgevoeligheid van de technische opleidingen. Wil men de instroom van jongeren in technische opleidingen bevorderen dan dient men te beseffen dat hieraan voor jongeren een hoge onzekerheidsfactor verbonden is die dergelijke opleidingen voor hun minder aantrekkelijk kan maken. De landbouwopleidingen bieden daarentegen stabiele werkgelegenheid, dus ook meer zekerheid. De opleidingen dienstverlening/verzorging hebben een lage tot gemiddelde conjunctuurgevoeligheid. De economische opleidingen zijn alle gemiddeld conjunctuurgevoelig, evenals de algemene opleidingen.

7.4 Werkgelegenheidsrisico's

De uitwijkmogelijkheden naar andere bedrijfstakken en de conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid zijn te beschouwen als elementen van het werkgelegenheidsrisico-profiel van een opleiding. Naarmate de uitwijkmogelijkheden beperkter zijn en de conjunctuurgevoeligheid groter zal de betrokken opleiding een kwetsbaardere positie op de arbeidsmarkt opleveren. Aan een opleiding met veel uitwijkmogelijkheden en die weinig conjunctuurgevoelig is, zal daarentegen een stabiele kans op het krijgen en behouden van werk verbonden zijn. In het weergegeven schema hebben wij aangegeven in welke risicopositie zich elk van de onderscheiden opleidingstypen bevindt. De horizontale as in het schema heeft betrekking op de uitwijkmogelijkheden volgens de berekende bedrijfstroepenspreidingsindex en de verticale as betreft de conjunctuurgevoeligheid volgens de berekende conjunctuurindicator. Beide assen snijden elkaar door de gemiddelde scores op beide risico-elementen. De resulterende kwadranten geven het relatieve werkgelegenheidsrisico-profiel van een opleiding weer. In elk kwadrant is aangegeven door middel van punten waar een bepaald opleidingstype zich ten aanzien van zijn risico-profiel bevindt. De nummers bij de punten corresponderen met de opleidingen zoals aangegeven in de legenda onder het schema. Alleen de opleidingen zijn opgenomen waarvan voor beide risico-elementen gegevens beschikbaar zijn.

Schema Werkgelegenheidsrisico-profiel opleidingen

In het meest risicovolle Noordwest Kwadrant, met weinig uitwijkmogelijkheden en grote conjunctuurgevoeligheid, bevinden zich drie opleidingen. Het zijn allen technische opleidingen. Dit onderstreept het belang van het verkleinen van de werkgelegenheidsrisico's als men deze opleidingen populairder wil maken onder jongeren. De meeste opleidingen bevinden zich evenwel in het meest stabiele Zuidoost Kwadrant met veel uitwijkmogelijkheden en lage conjunctuurgevoeligheid. Het zijn er zes, namelijk VBO landbouw en dienstverlening/verzorging, MBO-kort landbouw en economie, MBO economie en het VWO. In het Noordoost Kwadrant bevinden zich de opleidingen met een gemengd risicoprofiel, waarbij er veel uitwijkmogelijkheden zijn maar de conjunctuurgevoeligheid groot is. Er bevinden zich alleen algemene opleidingen, namelijk MAVO en HAVO. Het tweede kwadrant met een gemengd risicoprofiel is het Zuidwest Kwadrant met weinig uitwijkmogelijkheden maar lage conjunctuurgevoeligheid. Hierin bevinden zich de opleidingen dienstverlening/verzorging van zowel MBO-kort als MBO en de opleiding MBO landbouw.

Noten

- 1 De auteurs zijn verbonden aan het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Universiteit Maastricht. Zij zijn dank verschuldigd aan Hans Stegeman voor het verzamelen en bewerken van het gebruikte statistische materiaal.
- 2 De gebruikte gegevens zijn ontleend aan de CBS-publicaties "95 jaar statistiek in tijdreeksen" en "Sociaal-economische maandstatistiek".

Literatuur

- CBS (1996).
Werken en leren in Nederland 1996.
Voorburg/Heerlen.
- Clark, C. (1940).
The conditions of economic progress.
Londen: Macmillan.
- Grip, A. de en J.A.M. Heijke (1988).
Arbeidsmarktindicatoren: een inventarisatie, ROA-W-1988/1.
Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Smooenburg, M.S.M. van en E.J.T.A. Willems (1996).
Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 1995 (en bijbehorende Kerngegevens), ROA-R-1996/3 (en 3B).
Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.